

w Paryżu. Styl ich refleksji znacznie różni się od linii uprawiania filozofii, którą wyznaczył Włodzimierz Sołowjow, a kontynuowali współcześni im przedstawiciele nurtu neoplatonickiego (s. 290–291).

Książka *Filozofia rosyjskiego renesansu patrystycznego* z powodzeniem uzupełnia naszą wiedzę o nowe zagadnienia i postaci renesansu religijno-filozoficznego w Rosji. Zdecydowanie jest warta polecenia.

Justyna Krocak
Instytut Filozofii UZ

ANDRZEJ KOBYLIŃSKI
Instytut Filozofii UKSW, Warszawa

**SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
NAUKOWEJ *THE CURRENT "SOCIAL-ETHICAL" TRENDS AND
THE ISSUE OF JUSTICE IN THE CONTEXT OF CENTRAL EUROPE
AND IN CONTEMPORARY RUSSIAN THOUGHT*
TRNAVSKA UNIVERZITA, 4 LISTOPADA 2014**

4 listopada 2014 roku na Uniwersytecie Trnavskim na Słowacji odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa *Współczesne trendy „społeczno-etyczne” i problem sprawiedliwości w kontekście Europy Środkowej oraz we współczesnej myśli rosyjskiej*. Symposium zostało zorganizowane przez Sekcję Etyki i Filozofii Moralnej Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Trnavskiego oraz Sekcję Etyki Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Spotkanie zgromadziło przedstawicieli kilku środowisk uniwersyteckich z Czech, Polski i Słowacji. Tegoroczna konferencja stanowiła część trzyletniego grantu VEGA nr 1/0061/14 nt. *Socio-ethical themes in contemporary Russian philosophy*, realizowanego przez pracowników naukowych Uniwersytetu Trnavskiego.

Otwarcia symposium dokonał prof. dr hab. Marek Šmid – rektor Uniwersytetu Trnavskiego i pracownik Instytutu Aspektów Prawnych Wolności Religijnej na Wydziale Prawa tej uczelni oraz wykładowca

w Papieskim Instytucie Wschodnim w Rzymie. Prof. Šmid w swoim przemówieniu zwrócił uwagę na stosunek sprawiedliwości do prawa i równości. Jako przykład podał problem podejścia władz uczelni wyższych do studentów z tzw. szczególnymi potrzebami, którzy mają na przykład słabszy wzrok lub słuch czy też towarzyszą im inne formy niepełnosprawności. Jak w takich przypadkach połączyć prawo, równość i sprawiedliwość? Jak zachować, z jednej strony, takie same wymagania dla wszystkich studentów, gdy chodzi o spełnianie obowiązków wynikających z poczucia sprawiedliwości i obowiązujących przepisów, a z drugiej – jak zagwarantować wszystkim równość poprzez wspomaganie tych, którzy cierpią z powodu niepełnosprawności? Rektor podał proste przykłady wyrównywania na uczelni szans tych studentów, którzy mają na przykład problemy z poruszaniem się. Jego zdaniem, nawet jeśli sprawiedliwość jest ponad prawdą, prawem i równością, to nie wolno zapominać o tym, że sprawiedliwość bez miłości nie jest prawdziwą sprawiedliwością.

Sesji porannej przewodniczył ks. dr Andrzej Kobyliński z UKSW w Warszawie. Pierwszy referat nt. *Idee społeczno-etyczne jako racjonalna podstawa sprawiedliwości w filozofii rosyjskiej* wygłosiła prof. dr hab. Helena Hrehová z Uniwersytetu Trnavskiego. Prelegentka ukazała w swoim wystąpieniu rozwój rosyjskiej myśli moralnej na przestrzeni dziejów oraz podkreśliła jej wpływ na kształtowanie się świadomości społecznej i kulturowej krajów Europy Środkowo-Wschodniej. W Rosji jednym z najważniejszych dzieł o charakterze etycznym jest niewątpliwie książka Mikołaja Bierdajewa *O przeznaczeniu człowieka. Zarys etyki paradoksalnej*, która zajmuje się osobą ludzką jako istotą moralną. Bierdajew dążył do przezwyciężenia problemów i trudności zawartych w etykach klasycznych. Autor dzieła *O przeznaczeniu człowieka* zaproponował personalistyczną etykę twórczości, której przesłanie jest dzisiaj szczególnie aktualne, także w naszym kręgu kulturowym.

Drugim referatem w sesji porannej było wystąpienie ks. prof. dr hab. Ryszarda Monia z UKSW w Warszawie nt. *Wierność procedurze czy wymóg zabezpieczenia godności osoby? Paula Ricoeura czytanie Rawlsa*. Przemiany, jakie zaszły w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, sprawiły, że pojęcie sprawiedliwości stało się, paradoksalnie, mniej wyraziste, niż było dawniej. Kiedyś łatwiej było powiedzieć, że coś jest

niesprawiedliwe, by potem móc sobie wyobrazić, co byłoby sprawiedliwe. Gdzie zatem szukać dzisiaj istoty sprawiedliwości? Jak przejść od czysto formalnego jej pojmowania, jako oddawania drugiemu tego, co mu się słusznie należy (*suum cuique tribuere*), do ustalenia tego, co mu się faktycznie należy?

Wielu filozofów polityki i etyków twierdzi, że trzeba zrezygnować z prób ustalania, czym jest sprawiedliwość rozumiana materialnie, a skupić się na jej czysto proceduralnym charakterze, sprowadzając sprawiedliwość do wierności zawartemu porozumieniu lub rozstrzygnięciu dokonанemu za zasłoną niewiedzy, co proponuje John Rawls. Zdaniem ks. prof. Monia, pogłębiona analiza tej koncepcji pokazuje niewystarczalność jedynie proceduralnego rozumienia sprawiedliwości. Zauważył to już wiele lat temu francuski filozof Paul Ricoeur, który w latach 50. ubiegłego wieku był najpierw zwolennikiem marksizmu, by później utożsamić się częściowo z poglądami Rawlsa. Ricoeur uznał, że Rawls pokazał w sposób sobie właściwy, czym jest, będąca najbardziej zasadniczym dobrem, godność człowieka, na którą składa się przede wszystkim wolność oraz posiadanie równych szans rozwoju. Dlatego Ricoeur uważał, że Rawls ukazał lepiej niż marksiści istotę sprawiedliwości. Nie akceptował jednak w pełni jego poglądów, ponieważ odrzucał myślenie o sprawiedliwości jedynie w kategoriach proceduralnych, stając jednocześnie w obronie podstawowego dobra, jakim jest godność osoby.

Trzeci referat w sesji porannej nt. *Sprawiedliwość jako podstawa moralna kompromisu* został przygotowany przez prof. UKSW dr hab. Ewę Podrez. Jej zdaniem, o kondycji współczesnych demokracji decyduje zdolność do zawierania kompromisu na wszystkich płaszczyznach życia politycznego, społecznego i gospodarczego. Kompromis traktuje się dzisiaj jako najważniejszy polityczny instrument demokracji, który współkształtuje społeczeństwo obywatelskie. Trzeba poddawać ciąglej analizie problem wpływu sprawiedliwości na ten rodzaj kompromisu, który potocznie określa się jako słuszny czy właściwy.

Współczesne interpretacje sprawiedliwości idą w trzech kierunkach. Pierwszy z nich wiąże słuszność sprawiedliwości z równością, wzajemnością i umiarem. W drugim modelu interpretacyjnym akcentujemy rozumienie sprawiedliwości jako cnoty społecznej. Trzecia interpretacja,

typowa dla Walzera, zakłada pluralizm reguł i koncepcji sprawiedliwości oraz wprowadza kategorię wzajemnego i powszechnego szacunku. Sprawiedliwość, niezależnie od modelu interpretacyjnego, stanowi m.in. podstawę do oceny wyborów i działań w ramach kompromisu, zobowiązuje podmioty kompromisu do przestrzegania zasady równości, tworzy wspólnotę jednostek biorących udział w kompromisie, umożliwia osiągnięcie zgody odnośnie do rozumienia dobra wspólnego.

Czwarty referat w tej części obrad wygłosiła dr hab. Alžbeta Dufferová z Uniwersytetu Trnavskiego nt. *Etyczna interpretacja życia społecznego w refleksji współczesnych myślicieli rosyjskich*. Prelegentka zwróciła szczególną uwagę na dwie książki poświęcone problematyce etycznej, jakie ukazały się w Rosji w ciągu ostatnich kilku lat. Pierwszą z nich jest publikacja Wiktora Kankego *Etyka współczesna* (2013), która zawiera krytykę zasady pluralizmu etycznego. Kanke odrzuca relatywizm w podejściu do prawdy jako fenomenu rzekomo zmiennego zawsze i wszędzie. Jego zdaniem, należy bronić obiektywnego charakteru prawdy i naukowego wymiaru refleksji etycznej. Etyka powinna być rozumiana jako metanaukowy wytwór naszego myślenia, który odnosi się do naszych czynów i dąży do wypracowania najlepszych perspektyw życia człowieka. Kanke twierdzi, że etyka prowadzi nas przede wszystkim do ożywionej i pogłębionej refleksji nad wolnością, sprawiedliwością i odpowiedzialnością.

Druga z zaprezentowanych książek to publikacja Igora Garina *Czym jest etyka, kultura, religia?* (2007). Jej autor przypomina o konsekwencjach etycznych budowania w Rosji i na świecie zbrodniczego systemu komunistycznego oraz zachęca do przywrócenia centralnej pozycji ludzkiej godności. Zdaniem Garina, zakwestionowanie ludzkiej godności – wbrew nauczaniu Karola Marksa – doprowadziło do rewolucyjnej dyktatury proletariatu i czerwonego terroru. Barbarzyństwo komunizmu dobrze oddają dwa następujące hasła propagandowe, które przez lata usprawiedliwiały jego zbrodnie: „nie ma rewolucji bez krwi” oraz „w białych rękawiczkach nie pisze się historii”.

Sesji przedpołudniowej przewodniczył dr Adam Cebula z UKSW w Warszawie. Referatem otwierającym tę część konferencji było wystąpienie dr. hab. Karola Orbana z Uniwersytetu Karola w Pradze nt. *Nie-etyczne aspekty współczesnych mediów audiowizualnych*.

Prelegent zwrócił szczególną uwagę na wpływ mediów na rozumienie sprawiedliwości i kształtowanie postaw prospołecznych. Media nie zawsze sprzyjają budowaniu kapitału społecznego. Ze strony mediów audiowizualnych mamy bardzo często do czynienia z przekazywaniem informacji nieprawdziwych, manipulacją, przekraczaniem granic etycznych i obyczajowych. Dlatego potrzeba adekwatnych kodeksów etyki dziennikarskiej i komisji etycznych, które by odpowiednio reagowały na różnego rodzaju nadużycia i promowały właściwe zachowania w domenie publicznej.

Zadaniem tego rodzaju kodeksów jest wyznaczanie standardów, norm, wartości oraz rodzajów odpowiedzialności dziennikarskiej. Mamy obecnie w świecie wiele różnych kodeksów etyki dziennikarskiej, których autorami są najczęściej stowarzyszenia zawodowe dziennikarzy i wydawców. Do najważniejszych dokumentów międzynarodowych należy zaliczyć Deklarację Paryską z 1983 roku, zawierającą *Międzynarodowe Zasady Etyki Zawodowej w Dziennikarstwie*, oraz dokument z 1993 roku przygotowany przez Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, który zawiera *Europejski Kodeks Deontologii Dziennikarskiej*.

Drugi referat w tej części obrad nt. *Rosyjska filozofia społeczna wszechjedności* wygłosił dr hab. Jaromir Feber z Uniwersytetu Technicznego w czeskiej Ostrawie. W dzisiejszym namyśle nad istotą sprawiedliwości niezwykle aktualna i bardzo przydatna staje się rosyjska idea wszechjedności. Stanowi ona ważny nurt rosyjskiej filozofii religijnej i rosyjskiej filozofii społecznej. Jest ważną i ciekawą próbą syntezy świeckiego i religijnego, ale także aksjologicznego i racjonalnego podejścia do filozofii.

W koncepcji wszechjedności wszechświat jest kategorią ontologiczną oznaczającą zasadę formy wewnętrznej, doskonałej jedności mnogości, zgodnie z którą wszystkie elementy takiej jedności są ze sobą tożsame i tożsame są z całością, jednocześnie nie zlewają się one w nierozróżnialną i zespoloną jedność, ale tworzą konstrukcję szczególną, polifoniczną. Jest to jedność absolutna lub transracjonalna, jedność rozdzielania i wzajemnego przenikania się elementów. W konsekwencji nie ma izolowanych jednostek, ponieważ wszystko jest wzajemnie powiązane. Wbrew zasadom liberalnego indywidualizmu, teoria wszechjedności zwraca uwagę na to, że każdy jest odpowiedzialny za

wszystkich. Zgodnie z tą koncepcją można dotrzeć do całego świata poprzez pojedynczego człowieka.

Sesji południowej przewodniczył ks. prof. dr hab. Ryszard Moń z UKSW w Warszawie. Referatem otwierającym tę część konferencji było wystąpienie dr. Adama Cebuli z UKSW w Warszawie nt. *Sprawiedliwość deliberatywna. Adama Smitha koncepcja współczucia i metaetyczny preskrytywizm Richarda Mervyna Hare'a*. Zdaniem prelegenta, metaetyczna koncepcja Hare'a pozostaje w szeregu kluczowych kwestii analogiczna do propozycji artykułowanych przez Smitha w jego dziele *Teoria uczuć moralnych*. Obydwie teorie zakładają istnienie ugruntowanego gatunkowo mechanizmu intersubiektywnego koordynowania jednostkowych stanów emocjonalno-wolitywnych. Zarówno Smithowska sympatia, jak i opisywana przez Hare'a umiejętność „wchodzenia w rolę innych osób” generują poważne komplikacje o charakterze proceduralnym. Najważniejsza z nich dotyczy cechującego akt współodczuwania aspektu symetryczności (wzajemności), a co za tym idzie, nieuniknione uwikłania procedur intersubiektywnej „akomodacji” doznań emotywnych w *petitio principii*: uruchomiona przez podmiot procedura przeniesienia moralnego „ja” w bezpośredni kontekst rozpatrywanej sytuacji w zasadzie nigdy nie dobiega końca.

Drugi referat w ramach sesji południowej wygłosił dr Andrzej Waleszczyński z UKSW w Warszawie nt. *Koncepcja sprawiedliwości w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej*. Prelegent rozpoczął swoje wystąpienie od analizy terminów „wartość” i „prawo” w Karcie Praw Podstawowych, przyjętej w Nicei w 2000 roku, i skonsolidowanym Traktacie o Unii Europejskiej, podpisanym w 2007 roku. Analiza wykazała nieadekwatność języka wartości obecnego w tych dokumentach, ponieważ za pojęciem wartości kryją się ogólne zasady prawa. W konsekwencji odchodzi się od tradycyjnego rozumienia praw człowieka, ujętego w dokumentach ONZ, takich jak Karta Narodów Zjednoczonych czy Powszechna Deklaracja Praw Człowieka. Tradycyjne ujęcie praw człowieka zostaje zastąpione pozytywistyczną wizją prawa w rozumieniu Herberta Harta, gdzie prawa podstawowe miałyby się stać postulowanym minimum treści praw natury. W rezultacie formuła sprawiedliwości zawarta w Karcie Praw Podstawowych jest prawną formułą sprawiedliwości, która głosi, że sprawiedliwe jest to, co jest zgodne z prawem.

Trzeci referat w tej części obrad został wygłoszony przez ks. dr. Andrzeja Kobylińskiego z UKSW w Warszawie nt. *Problem globalnej sprawiedliwości we współczesnej koncepcji eurazjatyizmu*. Obecnie w debacie na temat sprawiedliwości w wymiarze planetarnym można wyróżnić m.in. stanowiska nawiązujące do teorii Michaela Walzera czy Johna Rawlsa, koncepcje kosmopolityczne, stanowiska negujące istnienie globalnych standardów etycznych czy też różnego rodzaju koncepcje nacjonalistyczne. W ostatnich latach zyskuje na znaczeniu refleksja prowadzona na temat globalnej sprawiedliwości w ramach filozoficznej i politycznej koncepcji eurazjatyizmu. Eurazjatyzm jest jednym z najbardziej popularnych słów kluczowych współczesnego ideologicznego arsenału polityki Rosji postsowieckiej.

Obecny neoeurazjatyzm jako ideologia i nurt filozoficzny sięga swymi korzeniami klasycznego eurazjatyizmu, który został stworzony na początku lat 20. ubiegłego wieku – jako koncepcja historiozoficzna i ruch polityczny – w kręgu rosyjskiej emigracji porewolucyjnej. Z jednej strony zwolennicy tego nurtu odrzucali komunizm i odwoływali się do idei słowianofilstwa, z drugiej – negowali zachodnią koncepcję demokracji, postulując ustrój korporacyjny oparty na zasadzie ideokracji, w której rządzą elity.

Najbardziej znanym reprezentantem koncepcji eurazjatyizmu w Rosji postsowieckiej jest Aleksander Dugin, który odwołuje się do dziedzictwa politycznego i intelektualnego klasycznego eurazjatyizmu. Główny paradygmat myślowy Dugina polega na połączeniu roli różnych tradycji duchowych z pragnieniem sprawiedliwości społecznej. Dugin nie zgadza się na hegemonię kultury zachodniej, jednobiegunową wizję świata, nowe formy kolonializmu i globalizację jako szeroki fenomen, który niesie ze sobą zjawiska przede wszystkim negatywne – standaryzację, znoszenie lokalnych systemów prawodawstwa, nieuchronne niszczenie wartości wielu narodów i ich autentycznej kultury.

Współczesna wersja eurazjatyizmu jest jedną z najważniejszych idei rosyjskiej polityki zagranicznej. Ze względu na swoje znaczenie powinna być przedmiotem pogłębionych badań, szczególnie w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Koncepcja eurazjatyizmu pomaga nie tylko lepiej zrozumieć obecny spór o Krym czy wschodnią Ukrainę, ale

także ukazuje bardzo jasno miejsce Europy Centralnej w New World Order, proponowanym przez koryfeuszy eurazjatyizmu.

Czwarty referat w tej części konferencji wygłosił dr Marcel Martinkovič z Uniwersytetu Trnavskiego nt. *Idea sprawiedliwości w kontekście podstawowych atrybutów systemu demokratycznego*. Prelegent zwrócił uwagę na to, że jakość przestrzeni publicznej w liberalnych demokracjach zależy od kilku czynników. Jednym z nich jest, oprócz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i jakości reprezentacji politycznej, sposób realizacji idei sprawiedliwości w praktyce politycznej. Jego istotę stanowi niewątpliwie zasada równości obywatelskiej, która zapewnia równy dostęp wszystkim obywatelom do rządzenia państwem. Ta elementarna forma sprawiedliwości politycznej, oparta na idei równości obywatelskiej, przewiduje demokratyczny proces wyboru reprezentacji politycznej, a jednocześnie zakłada przestrzeganie zasady równych szans.

Zgodnie z zasadą równości szans, należy dążyć do zrównoważenia naturalnych nierówności między członkami społeczeństwa w interesie spójności społecznej i tworzenia jedności dla podstawowych celów polityki. Z tego powodu redystrybucja dóbr publicznych jest w pewnym stopniu niezbędnym środkiem usunięcia naturalnych nierówności i zabezpieczenia wszystkim obywatelom równych praw w dziedzinie bezpieczeństwa, żywienia, zdrowia i edukacji. Dzięki idei sprawiedliwości mogą być realizowane w społeczeństwach demokratycznych różnego rodzaju cele o charakterze publicznym, które zapobiegają tworzeniu się władzy o charakterze totalitarnym oraz monopolizacji przestrzeni publicznej przez elity polityczne. Jakość funkcjonowania demokracji liberalnej zależy od poziomu wcielania w życie idei sprawiedliwości w kontekście zasady równości szans.

Sesji popołudniowej przewodniczył dr hab. Karol Orban z Uniwersytetu Karola w Pradze. Pierwszy referat w tej części obrad został zaprezentowany przez dr Petrę Koudelkovą i dr Annę Matuškovą z Uniwersytetu Karola w Pradze nt. *Przybliżanie się do siebie nawzajem polityki i sfery biznesu: podobieństwa, możliwości i problemy etyczne*. Mamy dzisiaj do czynienia z ogólnoswiatowym procesem przekształcania się partii politycznych w organizmy podobne do przedsiębiorstw i wielkich koncernów. Widać to na przykładzie tworzenia biznesplanów,

sposobu zarządzania czy tworzenia wizerunku. Kierowanie partiami politycznymi jest coraz bardziej podobne do zarządzania wielkimi koncernami. W konsekwencji tych przemian w życiu politycznym jest coraz mniej przestrzeni na idee i poszukiwanie najlepszych form promocji dobra wspólnego, a coraz większą rolę odgrywają pieniądze, marketing i różne formy oddziaływania na opinię publiczną.

Prelegentki z Pragi zwróciły uwagę na różnice w funkcjonowaniu partii politycznych w Czechach i na Słowacji. Ukazały także sposób postrzegania w tych krajach polityki i polityków przez opinię publiczną. Społeczeństwa czeskie i słowackie coraz bardziej dostrzegają problem konfliktu interesów, konieczność większego uregulowania obecności w polityce oligarchów czy wpływowych ludzi biznesu, potrzebę odpowiednich ustaw dotyczących lobbingu czy finansowania partii politycznych, konieczność większej troski o sprawiedliwość społeczną. Obecni liderzy polityczni w Czechach i na Słowacji nie mają najczęściej nowych idei politycznych. Jeśli chcemy w polityce większej przestrzeni dla sprawiedliwości czy dobra wspólnego, to należy stopniowo przywracać życiu politycznemu wymiar aksjologiczny i wprowadzać odpowiednie regulacje prawne, które powinny nas ustrzec przed różnymi patologiami w życiu społecznym i politycznym.

Drugim wystąpieniem w tej części konferencji był referat dr Katariny Vadikovej z Uniwersytetu Trnavskiego nt. *Współczesne trendy edukacyjne o charakterze społeczno-etycznym. Europejczyk sprawny czy moralny?* W dzisiejszych społeczeństwach wielokulturowych świata zachodniego potrzebujemy kompleksowego podejścia pedagogicznego, które połączy w sobie wychowanie do tolerancji z kształtowaniem różnego rodzaju sprawności, ze szczególnym uwzględnieniem sprawności moralnych. Zdaniem prelegentki, wiele ciekawych inspiracji pedagogicznych możemy znaleźć w wypowiedziach i opracowaniach takich autorów jak Romano Guardini czy Jorge Mario Bergoglio. Powinny one pomóc w rozwijaniu u młodych ludzi wrażliwości moralnej w kontekście podejmowania różnego rodzaju decyzji.

Powaznym problemem wychowawczym jest dzisiaj narcyzm oraz postępująca atomizacja życia społecznego. Mogą one prowadzić do swego rodzaju letargu i apatii w wymiarze społecznym. Dzisiaj należy dążyć do tego, żeby usuwać fałszywą antynomię: sprawność *versus*

moralność. Potrzebujemy ludzi sprawnych moralnie i w takim duchu powinniśmy wychowywać młode pokolenie. Pewną inspiracją w kształtowaniu odpowiednich postaw moralnych może być tzw. starogrecki kielich magiczny, zwany także kielichem sprawiedliwości bądź kielichem Pitagorasa.

Według niektórych przekazów historycznych, kielich został stworzony przez Pitagorasa podczas budowy akweduktu na greckiej wyspie Samos. Każdy robotnik pracujący przy tej budowie miał przydzieloną dzienną porcję wina, ale niektórzy z pracowników przekraczali tę normę. Aby ukarać chciwych robotników, Pitagoras wymyślił specjalny kielich sprawiedliwości. W kielichu jest zaznaczony poziom maksymalny, którego nie wolno przekraczać. Jeśli nalejemy do niego wina powyżej poziomu maksymalnego, to wówczas kielich zaczyna działać na zasadzie syfonu i poprzez dolny otwór wylewa się na zewnątrz cała jego zawartość. Działanie kielicha sprawiedliwości stanowi od ponad dwóch tysięcy lat przenikliwą metaforę naszego życia moralnego.

Trzeci referat w sesji popołudniowej wygłosił ks. mgr Branislav Čaniga z Uniwersytetu Tarnawskiego nt. *Idea sprawiedliwości i dobra wspólnego jako konstytutywny element wychowania etycznego*. Autor referatu zwrócił uwagę na bogactwo i aktualność propozycji czeskiego myśliciela Tomáša Špidlíka, który w swoich analizach sprawiedliwości odwoływał się do Arystotelesa i św. Augustyna. Špidlík – wybitny znawca filozofii i duchowości rosyjskiej – często podkreślał, że należy zawsze odróżniać sprawiedliwość przyrodzoną od sprawiedliwości prawnej, która może być w różny sposób zdeformowana.

Czwarty referat w tej części obrad nt. *Materialne podejście do życia i stylu życia na Słowacji* został zaprezentowany przez mgr Ivetę Petrykovą z Uniwersytetu Trnawskiego. Prelegentka przybliżyła w swoim wystąpieniu kilka ciekawych rozwiązań, wypracowanych przez teologa moralnego Salvatora Priviterę, który należy do grona kilku najważniejszych bioetyków żyjących obecnie we Włoszech. Petrykova poddała analizie różne przejawy współczesnej komercjalizacji życia ludzkiego. Podjęła także problem sprawiedliwości w kontekście legalizacji związków jednopłciowych i integracji społecznej różnego rodzaju mniejszości.

Ostatnim referatem było wystąpienie mgr. Igora Stryčka z Uniwersytetu Trnawskiego nt. *Konserwatyzm w myśli A. I. Solżenicyna*. Myśl

autora *Archipelagu Gulag* jest dzisiaj coraz bardziej obecna w wielu publikacjach i dyskusjach. Ma to zapewne związek z narastającym konfliktem między Wschodem a Zachodem. Do dziedzictwa Sołżenicyna odwołuje się obecnie także Rosja postsowiecka i jej prezydent w swojej wizji tzw. strategicznego konserwatyzmu. W majowo-czerwcowym wydaniu z 2014 roku amerykańskiego magazynu *World Affairs Journal* ukazał się tekst na temat strategicznego konserwatyzmu Putina. Jego autor to znany dziennikarz i korespondent wojenny Melik Kaylan, który twierdzi, że Rosja prowadzi obecnie wielką geostrategiczną grę, wykorzystując w tym celu promocję niektórych konserwatywnych wartości.

W kwestiach moralnych, dotyczących m.in. aborcji, homoseksualizmu, niszczenia tradycyjnych wartości, rosyjskiego prezydenta można jak najbardziej uznać za konserwatystę. Wsparcie udzielane Rosji przez wiele krajów motywowane jest właśnie chęcią obrony tradycyjnych wartości w obliczu naporu globalizacji i hegemonii kultury amerykańskiej. Według Kaylana, konserwatyzm Putina to nic innego jak wdrażanie w życie strategii antyamerykanizmu, polegającej na zwalczaniu wartości promowanych przez Waszyngton. W ramach konkurencji z interesami USA na arenie międzynarodowej Rosjanie oferują po prostu alternatywny zestaw idei. Kaylan przypomina słowa amerykańskiego polityka i publicysty Patricka Buchanana, że w XXI wieku decydująca walka będzie toczyć się *de facto* w każdym kraju między konserwatystami-tradycjonalistami a zwolennikami wielokulturowości i sekularyzmu oraz transnarodowymi elitami.

W podsumowaniu konferencji stwierdzono, że istnieje dzisiaj pilna potrzeba studiowania współczesnej myśli rosyjskiej i analizowania idei geopolitycznych ożywiających politykę zagraniczną Rosji. Tego rodzaju wyzwanie dotyczy w sposób szczególny krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Uczestnicy konferencji wyrazili chęć wspólnej realizacji w najbliższych latach nowych projektów w ramach Mitteleuropy, poszerzających grupę badawczą o nowych przedstawicieli środowisk akademickich Moskwy, Budapesztu, Triestu czy Wiednia.